

ilahiyat akademi

Sayı: 21, 2025, 25-44.

Issue: 21, 2025, 25-44.

Su'lûk Şair 'Urve b. el-Verd'in Şiirlerinde Haberi Kelamın Belâği Anlamları

The Rhetorical Meanings of Khabar (Informative Speech) in the Poetry of the Su'lûk Poet 'Urwa b. al-Ward

Abdurrahim Ekinci

Öğr. Gör., Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü

Lecturer, Gaziantep Islam Science and Technology University, School of Foreign Languages, Department of Foreign Languages, Gaziantep/Türkiye

abdurrahim.ekinci@gibtu.edu.tr | ORCID: [0000-0002-5509-2569](https://orcid.org/0000-0002-5509-2569) | ROR ID: [04nvp675](https://ror.org/04nvp675)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

3 Şubat 2025 3 February 2025

Kabul Tarihi Date Accepted

19 Mart 2025 19 March 2025

Yayın Tarihi Date Published

29 Haziran 2025 29 June 2025

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Abdurrahim Ekinci).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Abdurrahim Ekinci).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Bu çalışma, yazarın Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Mustafa KESKİN danışmanlığında yürütmekte olduğu "Belagat Açısından Câhiliye Dönemi Saâlik Şiiri: Teebbeta Şerran ve Urve b. el-Verd Örneği" isimli doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Ekinci, Abdurrahim. "Su'lûk Şair 'Urve b. el-Verd'in Şiirlerinde Haberi Kelamın Belâği Anlamları". *İlahiyat Akademi* 21 (Haziran 2025), 25-44. DOI: [10.52886/ilak.1632364](https://doi.org/10.52886/ilak.1632364)

Atıf/ Cite as

Ekinci, Abdurrahim. "The Rhetorical Meanings of Khabar (Informative Speech) in the Poetry of the Su'lûk Poet 'Urwa b. al-Ward". *Theological Academia* 21 (Haziran 2025), 25-44. DOI: [10.52886/ilak.1632364](https://doi.org/10.52886/ilak.1632364)

Öz

Geçmişin kültürel mirasını günümüze taşımada şiir büyük rol oynamaktadır. Câhiliye dönemi olarak ifade edilen İslam öncesi dönemde Arap toplumunda yazı yaygın olmadığından gerek şiir gerekse diğer edebi metinler, sözlü aktarım yoluyla sonraki nesillere ulaşabilmiştir. Doğal olarak bu süreçte tarihin karanlık sayfalarında kaybolan ve günümüze ulaşamayan birçok şiir de bulunmaktadır. Hatırı sayılır miktarda şiirleri günümüze ulaşmış Câhiliye şairlerinden biri de su'lûk (yağmacı) şair 'Urve b. el-Verd'tir (ö. 594). Tezahürleri farklı olsa da azlığına-çokluğuna bakılmaksızın hemen hemen her dönemde eşkıyalığın ve yağmacılığın varlığından söz etmek mümkündür. Câhiliye döneminde de kimisinin siyahi olmasından dolayı bulunmuş olduğu toplum tarafından dışlanması, kimisinin işlediği suçlardan dolayı kabilesinden tart edilmesi, kimisinin de toplumdaki adaletsizliğe isyan etmesi nedeniyle bazı kimselerin sa'leke (eşkıyalık) faaliyetinde bulundukları bilinmektedir. Arka planda her birisini eşkıyalık yapmaya iten sebep farklı olsa da hedefe ulaşmak için izledikleri yol aynı olmuştur. Zira gözlerine kestirdikleri malı ele geçirmek için her türlü tehlikeli adımı atmaktan hatta adam öldürmekten bile çekinmemişlerdir. Çoğunluk itibarıyla bu insanlar çöllerde yaşamayı tercih etmişse de kabilesi içinde yaşamaya devam edenler de olmuştur. Nitekim 'Urve'nin de kabilesinden ayrılmadığı belirtilmektedir. Arap toplumunun üstün ifade yetenekleri ve şiirin sihirli gücü sayesinde zengin-fakir, efendi-köle, şehirli-köylü demeden her kesimden şiir söyleyenler bulunduğu, dolayısıyla su'lûklardan da şairlerin mevcut olduğu belirtilmektedir. Câhiliye dönemi su'lûk şairlerinden en meşhurlarını Şenferâ (ö. 525-550 arası), Teebbeta Şerran (ö. 540 [?]), 'Urve b. el-Verd ve Süleyk b. Süleke (ö. 605) şeklinde sıralamak mümkündür. Genel olarak bu şairlerin şiirleri incelendiğinde, üslup ve tema açısından dönemin diğer şiirlerinden belirli farklılıklar taşıdığı görülmekle birlikte, belâgat açısından herhangi bir eksiklik göstermedikleri anlaşılmaktadır. Sözün duruma uygunluk kriterlerini inceleyen belâgat ilmi meâni, beyan ve bedi' olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Söz dizimi ve sözün ifade ettiği dolaylı anlamları inceleyen Meâni kısmının alt başlıklarından biri haber konusudur. Bir belâgat terimi olarak haber, herhangi bir zamanda bir olayın meydana geldiğini bildiren, doğru veya yanlış olma ihtimali olan söz demektir. Haber kategorisindeki sözlerin müttekellimin muhataba bilgi vermesi veya bir bilgiden haberdar olunduğunu bildirmesi olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Haber bu asıl amaçlar dışında, merhamet dileme, teşvik etme, üzüntüyü ifade etme, güçsüzlüğü izhar etme, fahr (övünme), medih (övme), zemm (kötüleme), nasihat ve sakındırma gibi anlamlar da ifade edebilmektedir. Bu çalışma 'Urve b. el-Verd'in şiirlerinde haberi kelamın belâği amaçlarını ortaya koymaya çalışacaktır. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılarak 'Urve'nin divanı incelenmiş ve haberi kelamın belâği anlamları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma Câhiliye dönemi Arap toplumunda üstün edebi ifade yeteneğinin sadece belli başlı insanlarla sınırlı olmadığını ortaya koyması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Câhiliye, Şiir, Su'lûk, 'Urve b. el-Verd, Belâgat, Haber.

Abstract

Poetry plays a significant role in transmitting the cultural heritage of the past to the present. In the pre-Islamic era, commonly referred to as the Jāhiliyyah period, as writing was not widespread in Arab society, both poetry and other literary texts were preserved and transmitted to subsequent generations through oral tradition. Inevitably, during this process, there are many poems that were lost in the dark pages of history and did not survive to the present day. One of the poets of the pre-Islamic period, whose considerable number of poems has survived to the present day, is the Şu'lûk (brigand) poet 'Urwa b. Al-Ward (d. 594). Although the manifestations of brigandage and looting have varied across different periods, their presence has been a recurring phenomenon throughout history, regardless of their quantity. It is known that, during the period of the Jāhiliyyah, certain individuals engaged in sa'ālik (brigandage) due to various social and personal circumstances: some were excluded by their communities due to their racial background, others were exiled from their tribes for committing crimes, while some took up this way of life as an act of rebellion against societal injustice. Even though the reason behind their committing brigandage was different, the path they followed to reach their goal was the same. Because they did not hesitate to take any dangerous step, even to kill people, to seize the property they had their eye on. While the majority of these individuals preferred to live in the desert, some continued residing within their tribes. In fact, it is stated that 'Urwa b. Al-Ward did not leave his tribe. It is known that thanks to the superior expression skills of Arab society and the magical power of poetry, there are poets from all walks of life, rich or poor, master or slave, urban or rural, and therefore, there are also poets from the Şu'lûks. The most famous ones of the Şu'lûk poets of the Jāhiliyyah period can be listed as Shanfarā (d. between 525–550), Ta'abbata Sharran (d. ca. 540), 'Urwa b. Al-Ward, and Sulayk b. Sulaka (d. 605). When the poems of these poets are examined in general, it is understood that although they have certain differences from other poems of the period in terms of style and theme, they do not show any deficiencies in terms of rhetoric. The science of rhetoric (balāgha), which analyzes the appropriateness of speech to the context, is divided into three branches: ma'ānī, bayān, and badī'. One of the subheadings of the ma'ānī section, which examines the syntax and indirect meanings expressed by words, is the khabar (informative statements). As a rhetorical term, khabar means a statement that states that an event occurred at any given time and may be true or false. The expressions in the khabar category have two main purposes: to provide information to the addressee or to notify that the speaker is aware of a particular piece of information. Apart from these fundamental purposes, khabar may also serve various rhetorical functions, including asking for mercy, encouragement, expressing sorrow, demonstrating weakness, boasting (fakhr), praise (madh), denigration (dhamm), offering advice, and issuing warnings. This study aims to highlight the rhetorical purposes of khabar in the poetry of 'Urwa b. al-Ward. In this study, 'Urwa's Dīwān was examined by using the document analysis methodology and the rhetorical meanings of the khabar in his works were tried to be determined. This study is significant in that it demonstrates that the eminent literary expression in the pre-Islamic Arab society was not limited to a select certain individuals.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Jāhiliyyah, Poetry, Şu'lûk, 'Urwa b. al-Ward, Rhetoric (Balāgha), Khabar.

Giriş

Arap divanı (arşivi) olarak görülen şiir, Arapların hayatında çok önemli bir yer edinmiştir. Bu nedenle Arap toplumunda hemen hemen her kesimden şairlerin bulunduğu söylenebilir. Arap edebiyatında su'lûk- صعلوك (ç. Sa'âlik- صعاليك) kavramı ile ifade edilen eşkıya takımından da bir kısım şairlerin bulunduğu ve şiirlerinin günümüze ulaştığı bilinmektedir. Bu çalışmada şiirlerini incelediğimiz 'Urve b. el-Verd (ö. 594), Câhiliye döneminde yaşamış ve gerek ailevi gerekse toplumsal bazı nedenlerle eşkıyalık-yağmacılık yaparak hayatını sürdürmüştür. Ancak o diğer eşkıyalardan farklı bir kişiliğe ve düşünce yapısına sahip olmuştur. Zira o, toplumun mülkiyette ortak olduğunu savunmuş ve bu nedenle özellikle cimri zenginlere baskınlar düzenleyerek ele geçirdiklerini fakirler arasında eşit bir şekilde paylaşarak cömertliği ve yardımseverliğiyle meşhur olmuştur. Bu özelliğinin yanı sıra 'Urve edebi yönü de güçlü olan bir kişiliktir. O, hayatında tecrübe ettiği çeşitli olayları ve sahip olduğu dünya görüşünü şiirlerine yansıtmış; Câhiliye toplumunda büyük bir etkiye sahip olan şiirsel söylemi bir ifade aracı olarak kullanmaktan geri durmamıştır. Ayrıca şiirlerinde farklı belâğat üsluplarına yer vermiştir.

Belâğat kelimesi sözün duruma uygunluk kriterlerini, farklı şekillerde ifade yöntemlerini ve söz sanatlarını inceleyen Meâni, Beyan ve Bedî' ilimlerinin ana başlığı olarak kullanılmaktadır. Meâni ilmi, muhataba göre sözün nasıl serd edilmesi gerektiğini öğretmekte ve sözcüklerin anlama uygunluk standartlarını ortaya koymaktadır. Bu ilim dalının ortaya koymuş olduğu standartlara göre kelamın ve mütekellimin belîğ olup olmadığı belirlenebilmektedir. Meâni ilminin ana konularından biri haber konusudur. Haber dış gerçekliğe göre doğrulanabilen veya yalanlanabilen söz demektir. Haberin birçok belâği anlamları bulunmaktadır. Yapılan bu inceleme ile 'Urve b. el-Verd'in şiirlerinde haber-i kelamın ifade ettiği anlam çeşitliliğinin tespiti amaçlanmıştır.

1. Su'lûk Kavramı

Su'lûk kelimesi sözlükte malı olmayan fakir kimse, devenin tüylerini dökmesi veya ayaklarının zayıflaması¹ gibi anlamlara gelmekte olup çoğulu sa'âlik'tir. Arap örfünde ise "Arap kurtları", "hırsız", "eşkıya", "saldırı düzenleyen, suikastçı" gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.²

¹ Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), "sa'lk", 1/455,456.

² Abdülhalim Hafni, *Şi'ru's-saâlik menhecühü ve hasâisüh* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1987), 19.

Su'lûk kelimesine câhiliye edebiyatının hem nesir hem de şiir türünde çokça rastlanılmaktadır. Bu edebi kullanımlarda su'lûk kavramı, bazen sözlük anlamında bazen de sözlük anlamı dışında; Arap örfündeki anlamıyla kullanılmıştır.³

Özellikle İslam öncesi dönemde, Arap toplumunda kabilelerin güç ve soy üstünlüğü ile övündüğü, güçlü olanın haklı kabul edildiği bir yapının hâkim olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, toplumsal düzene karşı çıkan, haksızlığa uğrayan veya dışlanan bazı bireylerin, özellikle cömertlik göstermeyen varlıklı kimselere yönelik baskınlar düzenleyerek mallarını ele geçirdikleri, bu malları kendi aralarında paylaştıkları ve muhtaçlara dağıttıkları aktarılmaktadır.⁴ Arap örfünde bu kimseler hakkında yaygın olarak sa'âlîku'l-'Arab kavramı kullanılmasının yanı sıra füttâk (suikastçı), zü'banu'l-'Arab (Arap kurtları), eğribetu'l-'Arab (Arap kargaları), fursanu'l-'Arab (Arap süvarileri)⁵ gibi kavramların kullanıldığı da görülmektedir.

Ezherî (ö. 370/980) bu kelimeyi “وَمَنْ قَوْمٌ لَا مَالَ لَهُمْ وَلَا اعْتِمَادَ” (malı ve dayanağı olmayan fakir kimse)⁶ şeklinde açıklamıştır. Yani su'lûk, fakir olan ancak ihtiyaçlarını temin etmek için kimseye boyun eğmeyen ve kimseden bir şey isteme tenezzülünde bulunmayan; eşkıyalık yaparak, baskınlar düzenleyerek mal elde etmeye çalışan kimsedir.⁷ Bu durum su'lûkları diğer fakirlerden ayıran en temel özelliklerdendir. Zira bazı fakirler, sırtını başkasına dayamakta ve zelil bir hal içerisinde olmakta beis görmemektedir. Bekr b. Nattah'ın (ö. 192/808) aşağıdaki şiiri bu farkı açıkça göstermektedir:

وَمَنْ يَفْتَقِرُ مِمَّا يَعْشُ بِحُسَامِهِ وَمَنْ يَفْتَقِرُ مِنْ سَائِرِ النَّاسِ يَسْأَلِ

Bizden biri ihtiyaç duyunca bir şeye, yaşama tutunur keskin kılıcı sayesinde.

Muhtaç olan diğer insanlardan ise, başkasından ister ihtiyacını, her ne ise.⁸

2. 'Urve b. el-Verd'in Hayatı ve Divanı

2.1. Hayatı

Su'lûkları bir araya toplaması ve onların işleriyle ilgilenmesinden dolayı 'Urvetu's-saâlîk olarak anılan 'Urve'nin tam adı 'Urve b. el-Verd b. Zeyd b. Abdullah b. Naşib b. Hürey m b. Lüdeym b. 'Avz b. Ğalib b. Kutay'a b. 'Abs b. Bağîd b. er-Reys b. Ğatafan b. Sa'd b. Kays b. 'Aylan b. Mudar b. Nezar'dır.⁹

³ Yusuf Huleyf, *eş-Şu'arâü's-saâlîk fi'l-'asri'l-câhili* (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1978), 24.

⁴ es-Seyyid Ahmed 'Amâra, *Dirâse fi nusûsi'l-'asri'l-câhili tahlil ve tezavvuk (el-Ahsa: Mektebetü'l Mütenebbi, 2003), 6.*

⁵ Hafni, *Şi'ru's-saâlîk menhecühü ve hasâisüh*, 18.

⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbü'l-lüġa* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001), “sa'leke”, 3/193.

⁷ Hafni, *Şi'ru's-saâlîk menhecühü ve hasâisüh*, 18.

⁸ Yahya b. Ali b. Muhammed eş-Şeybânî et-Tebrîzî, *Şerhu divani'l-hamâse* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.), 94.

⁹ Ebu'l-Ferec Ali b. Hüsey n el-İsfahânî, *el-Eġânî* (Beyrut: Dâru Sâdır, 2008), 3/51.

Gatafân kabilesinin 'Abs koluna mensup olan 'Urve'nin doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte 596 yılında bir baskın sırasında öldürüldüğü aktarılmaktadır.¹⁰

'Urve'nin babası 'Abs kabilesinde saygın bir konuma sahip idi. Ancak Fezâra kabilesinden bir kişiyi rehin alması sonucunda iki kabile arasında bir savaş çıkmıştır. Bu savaşa sebep olmasından dolayı babasının uğursuz olarak nitelendirildiği ve 'Urve'nin de bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilendiği aktarılmaktadır. Öte yandan 'Urve'nin annesinin 'Abs kabilesinden daha düşük konumda olan Nehd kabilesine mensup olması da ona kötü hissettirmiş ve bu durumdan rahatsızlık hissettiğini dayılarını sövdüğü şu şiiriyle ifade etmiştir:

وَمَا بِي مِنْ عَارٍ إِخَالٍ عَلِمْتُهُ سَوَى أَنْ أَخُوَالِي إِذَا نُسِبُوا نَحْدَ

Bildiğim bir ayıbım yoktur zannımda.

Dayılarımın Nehd'e mensup olmaları dışında.¹¹

Babasının ve annesinin durumundan dolayı kötü hissetmesinin yanı sıra toplumdaki adaletsizlikten, ekonomik ve sosyal dengesizlikten, varlıklı kimselerin ihtiyaç sahiplerine hamilik etmeyişinden muzdarip olması da onun asi ruhlu oluşuna zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte sosyal adalet anlayışını kendine hayat felsefesi edinmesi ve zenginlerin malında fakirlerin de payının olduğunu düşünmesi de bu uğurda ölümü göze alarak mücadele etmesini sağlamış ve baskınlar düzenleyerek başkalarının mallarına el koymakta bir beis görmemiştir.

Gerek kendisiyle birlikte baskınlara çıkan saâlik arkadaşlarına gerekse diğer fakirlere karşı çok şefkatli ve cömert olduğu, kendini onlara karşı sorumlu görüp sıkıntılarını gidermek için çok çabaladığı bilinmektedir. Bu huyunu iyi bilen arkadaşlarının evlerinde yiyecek bir şeyleri kalmayınca onun kapısına gittiği ve ey saâliklerin babası! İmdadımıza yetiş diye istimdat ettiği, onun da bir komutan edasıyla onlara öncülük ederek taktiksel baskınlar düzenlediği ve ele geçirdiklerini onlarla eşit bir şekilde paylaştığı aktarılmaktadır.¹² Yaptığı baskınlar neticesinde sayılı zenginlerden olabilecekken o, sosyal adalet anlayışını benimsemiş ve elde ettiği her şeyi muhtaçlarla paylaşmayı tercih etmiştir. Komşusu açken tok yatmayı kendine layık görmemiş, bir nebze de olsa onların sıkıntılarını, acılarını dindirmeyi amaçlamıştır.¹³

¹⁰ Yakup Göçemen, "Eşkya (Su'lûk) Şair 'Urve b. el-Verd'in Sosyal Adalet ve Dayanışma Anlayışı", *Nüşha* 51 (2020), 131; Doaa Saad Kareem Al-Tameemi, *Su'luk Şair 'Urve B. Verd ve Şiiri* (Tematik Bir İnceleme) (Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 57.

¹¹ Ebu Yusuf Yakup b. İshak İbnü's-Sikkî, *Şerhu divani 'Urve b. el-Verd*, thk. Abdülmuîn el-Melûhi (Dimaşk: Vizâretü's-Sekâfeti ve'l-İrşad el-Kavmî, 1966), 47.

¹² Huleyf, *eş-Şu'arâu's-sa'âlik fi'l-'asri'l-câhili*, 324.

¹³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi tarihi'l-'Arab kable'l-İslam* (Beyrut: Dârü's-Sâkî, 2001), 18/412; Kadri Yıldırım, "Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında Su'lûk Şairler Hareketi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2001), 180.

'Urve'nin Arap edebiyatında cömertliği ile meşhur olan Hâtem-i Tâi'den (ö. 605) daha cömert olduğu, fakir olsun zengin olsun evine gelen herkese çok ikramda bulunduğu ve başkalarını kendisine tercih ettiği,¹⁴ çok sevildiği ve güzel ahlakları olduğu¹⁵ aktarılmaktadır. 'Urve'nin şu beyitleri, onun cömertliğinin ve fedakârlığının boyutunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir:

فِرَاشِي فِرَاشُ الضَّيْفِ وَالْبَيْتُ بَيْنَهُ وَمَ يُلْهِجِي عَنْهُ عَزَالَ مُقَنَّعٌ

أُحَدِّثُهُ إِنَّ الْحَدِيثَ مِنْ الْقَرَى وَتَعْلَمُ نَفْسِي أَنَّهُ سَوْفَ يَهْجَعُ

*Yatağım misafirin yatağıdır, evim onun evi,
Hiçbir peçeli ahu güzel alıkoymaz misafirimle ilgilenmekten beni.
Onunla sohbet ederim, zira sohbet misafirperverliktendir.
Ve bilirim ki o sonra uyuyacaktır.*¹⁶

Baskınlar düzenlemesi ve başkalarının mallarına el koyması yönüyle eşkiya sayılan 'Urve, çölde yaşamamış; kabilesi içinde yaşamaya devam etmiştir. Kabilesindeki fakir ve muhtaçlara yardım etmesi, elindekileri onlarla paylaşması, onları koruyup kollaması nedeniyle kabilesinde saygın bir konuma sahip olmuştur. Öte yandan kimi su'lûklar gibi gelişigüzel baskınlar yapmadığı; muhtaçları umursamayan cimri zenginleri hedef almış olduğu aktarılmaktadır.¹⁷ Ayrıca onun genellikle Yesrib (Medine) civarında bazen de Necid tarafına uzanan baskınlar düzenlemiş olduğu belirtilmektedir.¹⁸

2.2. Divanı

'Urve'nin şiirleri İbnu's-Sikkît (ö. 244/858) tarafından toplanmış ve şerh edilmiştir. Bu yönüyle şiirleri toplanıp divan haline getirilen ilk su'lûk şairdir.¹⁹ Asmaî (ö. 216/831) tarafından da şiirleri toplandığı belirtilmekte ancak bu divanın günümüze ulaşmadığı aktarılmaktadır. 'Urve'nin divanı Theodor Nöldeke (ö. 1930) tarafından bir mukaddime, talikler ve Almanca çevirisiyle birlikte 1863'te Göttingen'de basılmıştır. Ayrıca Muhammed b. el-Arabî b. Muhammed b. Ebî Şeneb (ö. 1929) tarafından İbn Sikkît'in şerhinde bulunmayan bazı şiirler ve şerhi tamamlayıcı mahiyette bazı ifadeler eklenerek 1926'da Cezayir'de basılmıştır.²⁰ Ayrıca Abdülmuin el-Melûhi (ö. 2006), İbn Sikkît şerhini tahkik ederek 1966'da Dımaşk'ta bastırmıştır. Öte yandan 'Urve'nin divanı Dr. Sa'di ed-Dannâvî ve Esmâ Ebu Bekir Muhammed tarafından şerh ve tahkik edilerek sırasıyla 1996'da ve 1998'de

¹⁴ Mahmud Hasan Ebu Naci, *Şu'arâü'l-'Arab el-fürsan fi'l-câhiliyyeti ve sadri'l-İslam* (Beyrut: Müessesetü 'Ulûmi'l-Kur'ân, 1984), 164.

¹⁵ Muhammed Altuncı, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1999), 2/623.

¹⁶ İbnü's-Sikkît, *Şerhu divanı 'Urve b. el-Verd*, 101.

¹⁷ *Şevki Dayf, Tarihi'l-edebi'l-'Arabî* (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1960), 383-384.

¹⁸ Huleyf, *eş-Şu'arâü's-saâlik fi'l-'asri'l-câhili*, 326.

¹⁹ Hafni, *Şi'ru's-saâlik menhecühü ve hasâisüh*, 115.

²⁰ Huleyf, *eş-Şu'arâü's-saâlik fi'l-'asri'l-câhili*, 160-161.

Beyrut'ta basılmıştır. Bu araştırmada Abdülmuin el-Melûhi, Sa'di ed-Dannâvî ve Esmâ Ebu Bekir baskıları esas alınmıştır.

2.3. 'Urve'nin Şiirlerinin Özellikleri

'Urve'nin şiirleri, başka saâlik şiirlerinde olduğu gibi dönemin diğer şiirlerinden bazı yönleriyle farklılaşmaktadır. Zira zihinlerinin geçim derdiyle meşgul olması ve mal elde etmek için sürekli uğraş sarf etmeleri nedeniyle dingin bir hayatları olmamıştır. Dolayısıyla şiirlerini uzun süre düşünerek ve tekrar tekrar gözden geçirerek mükemmelleştirme imkânına sahip olmamışlardır. Bu nedenle şiirleri bazı yönleriyle dönemin diğer şiirlerinden farklılaşmaktadır. En temel farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Şiirleri genellikle kaside türü olmayıp, birkaç beyitten oluşan parçalar şeklindedir. Nitekim 'Urve'nin en uzun kasidesinin 27 beyitten ibaret olduğu görülmektedir.

2- Dönemin diğer kasidelerinde genellikle ana konuya girmeden önce sevgiliyi yâd etme veya yaşam sürülmüş diyarların kalıntılarını zikretme, özlem duyma mahiyetinde bir giriş bulunmaktadır. 'Urve'nin şiirlerinde ise mukaddime bulunmamaktadır.

3- Şiirlerinde konu bütünlüğü bulunmaktadır. Örneğin 'Urve, en uzun kasidesinde su'lûk oluşundan ve gerekçelerinden, çalışan ve çalışmayan su'lûktan, kendi fakirliğinden ve cömertliğinden bahsetmekte ise de bütün bu yan başlıklar "sa'leke felsefesi" ana başlığı altında toplanabilmektedir.²¹

4- Şiirleri gerçeklere, yaşanmışlıklara ayna tutmaktadır. Genel olarak saâlik şiirinde hayalden öte, yaşanmış veya birebir hissedilmiş şeylere rastlanmaktadır. Zira şiirlerine bakıldığında genellikle yaşadıkları zor şartlardan, fakirlikten, açlıktan veya hayat felsefelerinden bahsettikleri görülmektedir. Bu anlamıyla 'Urve'nin şiirlerinde işlemiş olduğu konular hayal ürünü değil bilakis yaşantısını resmeden gerçeklikler olarak karşımıza çıkmaktadır.²²

3. Belâgat Kavramı

B-l-ğ (بَلَّغَ) kökünden türemiş olan belâgat (بَلَاغَة) kelimesi sözlükte, ulaşmak, bir yere varmak, görüş alanına girmek/yaklaşmak, buluş çağına ermek, güçlenmek, olgunlaşmak, tesir etmek gibi anlamlara gelmektedir.²³

²¹ Liu Young De, "Şi'ru's-saâlik ağradühü ve hasâisüh", *el-Mecelletü'd-Devliyye li-Neşri'l-Bühûsi ve'd-Dirâsât* 3/34 (2022), 387.

²² Hafni, *Şi'ru's-saâlik menhecühü ve hasâisüh*, 382.

²³ Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tacü'l-luga ve sıhâhü'l-'arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar (Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), "blğ", 4/316; ebu'l-Hasan Ali b. İsmail İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-*

Belâgat kelimesinin terim anlamını ise iki açıdan ele almak mümkündür.

Bir ilim adı olarak belâgat: Belâgat kelimesi, sözün duruma uygunluk kriterlerini, farklı şekillerde ifade yöntemlerini ve söz sanatlarını inceleyen Meâni, Beyan ve Bedi' ilimlerinin ana başlığı olarak kullanılmaktadır.²⁴ Başka bir ifadeyle belâgat ilmi, fesahate riayet etmek şartıyla ifadenin muktezayı hâle uygunluğunu, aynı anlamı farklı üsluplarla ifade edebilmeyi, kelimeleri birbiriyle uyumlu olarak sözü kulağa hoş gelecek şekilde serdetmenin yöntem ve usullerini ele alan ilim dalıdır.²⁵ İlk zamanlarda bu ilim dallarının konuları iç içe ele alınırken sonraki dönemlerde her biri ayrı birer ilim dalı olarak ele alınmış ve yekûnu için belâgat başlığı kullanılmıştır.²⁶

Meâni ilminde kullanılan bir terim olarak belâgat: sözün ve sözü söyleyenin (mütেকellim) sıfatı olabilmesi açısından iki şekilde ele almak mümkündür. Mütেকellimin sıfatı olması bakımından şu şekilde tanımlanmaktadır: "Belâgat mütেকellimin, maksadını belîğ bir sözle ifade etme yeteneğidir."²⁷ Sözün sıfatı olması bakımından ise kısaca "sözün fasih olmasıyla birlikte duruma uygun olması"²⁸ şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak birçok muhtelif tanımlanmış olup bunlardan bazıları aşağıdaki şekildedir:

- Belâgat, en güzel biçimde sözü kalbe ulaştırmaktır.²⁹

- Belâgat, mütেকellimin aklındaki düşüncenin özünü, anlamı bozacak kısaltmadan ve usandıracak uzatmadan sakınarak ifade etmesidir.³⁰

- Belâgat, mütেকellimin manayı ifade etme hususunda cümle dizaynını, olması gerektiği gibi; hakkını vererek oluşturabilme mertebesine ulaşması ve teşbih, mecaz ve kinaye çeşitlerini de yerinde kullanabilmesidir.³¹

- Belâgat, manayı duruma ve muhataba uygun bir şekilde fasih, doğru ve ilgi çekici ifadelerle açıklamaktır.³²

mûhîtü'l-a'zam (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), "blğ", 5/535; Muhammed Murtaza el-Hüseyni ez-Zebidî, *Tâcü'l-'arûs min cevahiri'l-Kamûs* (Kuveyt: Dârü'l-Hidâye, 2001), "blğ", 22/444; Ahmed Muhtar Abdülhamid Ömer, *Mu'cemü'l-lügati'l-'Arabiyye el-muasara* (Riyad: Âlemü'l-Kütüb, 2008), "blğ", 1/241.

²⁴ Ali Bulut, *el-Belâgatü'l-müeyyessere* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2022), 22.

²⁵ Mehmed Rifat Manastırlı, *Mecâmîü'l-edeb* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1892), 1/11.

²⁶ Abdulaziz 'Atîk, *İlmü'l-meânî* (Beyrut: Dârü'n-Nahdeti'l-'Arabiyye li't-Tibaâtı ve'n-Neşri ve't-Tevzi', 2009), 25.

²⁷ Sa'deddîn Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî* (Karaçi: Mektebetü'l-Büşra, 2010), 1/66.

²⁸ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 1/54.

²⁹ Muhammed Ahmed Kasım - Muhyiddin Dîb, *Ullâmü'l-belâga (el-bedi' ve'l-beyan ve'l-meânî)* (Trablus: el-Müessesetü'l-Hadise li'l-Küttâb, 2003), 11.

³⁰ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn er-Râzi, *Nihâyetü'l-îcaz fi dirayeti'l-i'câz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu (Beyrut: Dâru Sâdır, 2004), 31.

³¹ Ebu Yakup Yusuf b. Ebi Bekir b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm* (Beyrut: Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 415.

³² Şehabuddin Ahmed b. Abdülmun'îm ed-Demenhûri, *Hilyetü'l-lübbi'l-mesûn bi şerhi'l-Cevheri'l-Meknûn*, thk. İlyas Kaplan (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015), 23.

- Belâgat, kişinin düşüncesini yerinde, yeterince ve zamanında aktarabilmesidir.³³

Belâgatin tanımına ve kapsamına dair yapılan bu açıklamalardan sonra, sözün etkili bir şekilde aktarılması için kullanılan farklı teknikler ve yöntemler üzerinde durmak önemlidir. Bu bağlamda, özellikle haberi kelamın belâği anlamlarının tespit edilmesinin, dilin inceliklerini ve anlamın derinliğini daha iyi kavrayabilmemiz için kritik bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Şimdi, haberi kelamın belâği anlamlarını ele alarak, Câhiliye dönemi su'lûk şairlerden 'Urve B. el-Verd'in Şiirlerindeki kullanımına ve işlevine daha ayrıntılı bir şekilde bakacağız.

4. 'Urve B. el-Verd'in Şiirlerinde Haber-i Kelamın Belâği Anlamları

Belâgat ilminin üç alt dalından biri olan Meâni ilmi, muhataba göre sözün nasıl serd edilmesi gerektiğini öğretmekte³⁴ ve sözcüklerin anlama uygunluk³⁵ standartlarını ortaya koymaktadır. Bu ilim dalının ortaya koymuş olduğu standartlara göre kelamın ve mütekellimin belîğ olup olmadığı belirlenebilmektedir. Meâni ilminin alt konularını, isnâd, müsnedün ileyh, müsned, haber, inşa, kasr, fasl-vasl, icâz-itnab-müsavat şeklinde sıralamak mümkündür.

Sözlükte haber kelimesi, bir şeyi bilmek, bir konu hakkında bilgi edinmek veya haber vermesi beklenen birisinden gelen bilgi anlamlarına gelir.³⁶ Belâgat terimi olarak ise, herhangi bir zamanda bir olayın meydana geldiğini bildiren, doğru veya yanlış olma ihtimali olan söz demektir. Başka bir ifadeyle, dış gerçekliğe göre doğrulanabilen veya yalanlanabilen bir ifadedir.³⁷

Haber-i kelamın, muhataba bilgi verme (fâidetü'l-haber) veya mütekellimin, o bilgiyi biliyor olduğunu muhataba hissettirmesi (lâzimu fâidetü'l-haber) olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Ancak bazen haber cümlesi, bu anlamların dışına çıkabilmekte ve karineler vasıtasıyla merhamet dileme, teşvik etme, üzüntüyü ifade etme, güçsüzlüğünü izhar etme, fahr, medih, zemm, nasihat ve sakındırma gibi anlamlar ifade edebilmektedir.³⁸

'Urve b. el-Verd'in şiirleri incelendiğinde, haber-i kelamın genellikle asli anlamı dışında, farklı amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Zira birçok şair gibi 'Urve de, haber-i kelamı yalnızca bilgi vermek için değil, aynı zamanda retorik ve sanatsal etkiler oluşturmak amacıyla da kullanmıştır. Bu sayede, şiirlerdeki haber-i ifadeler, asli anlamlarının ötesine geçerek şiirsel anlatının derinliğini ve etkisini

³³ Mustafa Keskin, *Şafii Divanında Belâgat Uygulamaları* (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2024), 17.

³⁴ Ahmed el-Haşimi, *Cevâhiru'l-belâga fi'l-meâni ve'l-beyan ve'l-bedi'*, thk. Yusuf es-Sumaylî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1999), 47.

³⁵ Keskin, *Şafii Divanında Belâgat Uygulamaları*, 43.

³⁶ İbn Manzûr, "hbr", 4/227.

³⁷ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meâni*, 1/78; Keskin, *Şafii Divanında Belâgat Uygulamaları*, 45.

³⁸ Kasım - Dîb, *'Ulûmu'l-belâga (el-bedi' ve'l-beyan ve'l-meâni)*, 270-274.

artırmaktadır. Bu durum, Câhiliye dönemi Arap şiirinin dilsel zenginliğini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda 'Urve'nin şiirlerinde tespit edilen belâği amaçlar alfabetik sırayla zikredilecek ve ilgili başlıklarda birer şiir örnek olarak zikredilip değerlendirilecektir. Söz konusu belâği anlamlar, haber-i kelamın asli anlamı ve asli anlamı dışında ifade ettiği anlamlar olmak üzere iki ana başlık altında ele alınacaktır.

4.1. Haber-i Kelamın Asli Anlamında Kullanılması

4.1.1. Fâidetü'l-haber

مَا بِالرَّاءِ يَسُودُ كُلُّ مُسَوِّدٍ مُثَرٍّ وَلَكِنْ بِالْفِعَالِ يَسُودُ

*Her zengin büyük, zenginlikle değil,
Belki güzel hasletlerle lider olmuştur.³⁹*

Bu şiirinde 'Urve, efendi olmanın, büyük olmanın sadece zenginliğe bağlı bir şey olmadığını, lider olacak kişide, zengin olmanın yanı sıra güzel hasletlerin de bulunması gerektiğini belirtmektedir. O, bazı kimselerin zihninde, büyüklük için tek kriterin zenginlik olduğu düşüncesini fark etmiş olmalı ki, bu düşüncenin doğru olmadığını bu şiirinde belirtmiştir. Dolayısıyla bu cümlede muhataba bilmediği veya yanlış bildiği bir bilgiyi aktarma söz konusu olduğundan bu cümlelerin amacının fâidetü'l-haber olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.2. Lâzimu fâidetü'l-haber

إِنِّي أَمْرُؤُ عَافٍ إِنَّا نِي شَرِكَةٌ وَأَنْتَ أَمْرُؤُ عَافٍ إِنَّا نِي وَاحِدٌ

*Ben sofrasının ortakları olan bir kişiyim.
Sen ise tek başına sofrasına oturan bir kişisin.⁴⁰*

Şairin bu beyti dile getirmesinin sebebi hakkında şu bilgi nakledilmektedir; 'Urve'nin üvey annesi Kays kabilesindendi. Üvey anneden olan abisinin onun fakir ve su'lûk oluşuyla dalga geçip hakaret etmesi üzerine⁴¹ 'Urve bu şiiri söyleyerek kendisinin cömert olduğunu, zira daima başkalarının kendi sofrasında bulunduğunu, ağabeyinin ise daima tek başına sofraya oturduğunu yani cimri olduğunu ifade etmiştir. Böylece 'Urve'nin "sen tek başına sofrasına oturan bir kişisin." cümlesini, muhatabına bilgi vermek amacıyla söylememiş olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Zira bu sözle o muhatabına, sofranda tek başına yemek yediğini

³⁹ Sa'dî ed-Dannâvî, *Şerhü Divani 'Urve b. el-Verd* (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1996), 115.

⁴⁰ 'Urve b. el-Verd, *Divanu 'Urve b. el-Verd emiru's-saâlik*, thk. Esmâ Ebubekir Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 61.

⁴¹ Dannâvî, *Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd*, 121.

yani cimri olduğunu biliyorum demek istemektedir. Bu itibarla burada haber cümlesinin, lâzimu fâidetü'l-haber amacı taşıdığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, haber-i kelamın birden fazla amacı ve anlam katmanı barındırabileceği göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu şiirin birinci mısrasında medih (övgü), ikinci mısrasında ise zemm (yergi) amacının güdüldüğü ileri sürülebilir. Bu perspektiften hareketle, şairin ağabeyinin kendi fakirliğiyle alay etmesini anlamsız bulduğu, zira kötülenmesi gereken bir davranış söz konusuysa bunun cimrilik olması gerektiğini ima ettiği söylenebilir. Yanı sıra şairin, cömert olan kendisinin aksine, ağabeyinin cimri olduğunu vurgulayarak, onun kendisiyle alay etmeye hakkı olmadığını dolaylı bir şekilde ifade etmeye çalıştığı da düşünülebilir.

4.2. Haber-i Kelamın Asli Anlamı Dışında Kullanılması

4.2.1. Fahr-övünme

وَلَا أَجْعَلُ الْمَعْرُوفَ حَلًّا أَلِيَّةً وَلَا عِدَّةً فِي النَّاطِرِ الْمَتَّعِيْبِ

İyiliği yemine kefareti olarak yapmam.

Kaybolmuş bir şeyin bulunması için de yapmam.

(iyiliği, salt iyilik adına ve içtenlikle yaparım)⁴²

Bu şiirinde 'Urve iyiliği ve paylaşmayı bir yemin kefareti veya kaybettiği bir şeyi bulmak adına nezir olarak değil, bilakis iyiliği iyilik için yaptığını belirtmektedir. Ona göre, toplumdaki her bireyin iyi şartlarda yaşaması gerekmektedir; kimileri refah içindeyken, kimilerinin sefalet çekmesi kabul edilemez bir durumdur. 'Urve, bu şiirinde herhangi bir çıkar veya karşılık beklentisi olmaksızın iyilikte bulunduğunu, cimri insanlardan olmadığını ve başkalarının sıkıntılarına ortak olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, şiirin haber-i kelam yapısının fahr (övünme) amacı taşıdığı söylenebilir. 'Urve, bu söylemle hem erdemli davranışını öne çıkarmakta hem de toplumsal adalet ve dayanışma bilincine vurgu yapmaktadır.

4.2.2. İrşat-nasihat

إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَطْلُبْ مَعَاشًا لِنَفْسِهِ شَكَ الْفَقْرَ أَوْ لَمْ الصَّدِيقَ فَأَكْثَرَ

وَ صَارَ عَلَى الْأَذْنَيْنِ كَلًّا وَأَوْشَكْتُ صَلَاتِ دَوِي الْقُرْبَى لَهُ أَنَّ تُنْكِرًا

وَمَا طَالِبُ الْحَاجَاتِ مِنْ كُلِّ وَجْهَةٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا مَنْ أَجَدَّ وَشَمَّرًا

Kişi geçimini sağlamak için rızık aramazsa,

Fakirlikten şikâyet eder veya çokça söver arkadaşını.

⁴² Dannâvî, Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd, 95.

*Akrabalarına yük olur, çekemezler onun nazını,
Ve neredeyse inkâr edilir akrabalığı.
Herhangi bir şekilde ihtiyaçlarını karşılamak arzusunda olan,
Çalışmaya hazır olan ve çok çalışan kişidir.⁴³*

'Urve'nin bu şiirinde, bireyin geçimini sağlamak için çaba göstermesi ve akrabalarına veya çevresine yük olmaktan kaçınması gerektiği vurgulanmaktadır. Şair, aksi takdirde kişinin en yakınları tarafından dahi tanınmayabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, kişinin tam anlamıyla üzerine düşeni yerine getirebilmesi için yalnızca çalışmanın yeterli olmadığını, her türlü yolu denemesi ve azimle hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir. 'Urve, şiirinde çalışıp emek veren birey ile başkalarının sırtından geçinen kişi arasında bir karşılaştırma yaparak, insan onuruna yakışan davranışın ne olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sürekli çalışma ve çabalamanın önemini vurgulayarak nasihatte bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu şiirde "haber-i kelam"ın öğüt verme ve yol gösterme amacı taşıdığını söylemek mümkündür.

4.2.3. Medih

لِكُلِّ أَنَسٍ سَيِّدٌ يَعْرِفُونَهُ وَسَيِّدُنَا حَتَّى الْمَمَاتِ رَبِيعٌ
إِذَا أَمَرْتَنِي بِالْعُقُوقِ خَلِيلَتِي فَلَمْ أَعْصِهَا إِلَّا إِذَا لَمْ ضَيْعٌ

Herkesin kabul ettiği (ve derin saygı duyduğu) bir büyüğü vardır.

Bizim için bu kişi ölümüne kadar Rabi'tir.

Eğer eşim, ona karşı gelmemi istese

Ve ben eşime muhalefet etmez isem (onun dediğini yaparsam),

Bu durum beni manevi anlamda bir yok oluşa sürükleyecektir.⁴⁴

'Urve bu şiirinde kabile büyüklerinin Rabi' olduğunu ve ölene dek ondan başkasını lider olarak kabul etmeyeceğini; ona asla itaatsizlik etmeyeceğini, bu hususta eşi dâhil herkesi karşısına alabileceğini ifade etmektedir. Şair "Herkesin bir büyüğü vardır, bizim de büyüğümüz Rabi'dir." derken "ölüme kadar" ifadesini de kullanmış böylece onun en faziletli insanlardan olduğunu dolayısıyla ölümüne kadar kabilenin başında olmayı hak ettiğini belirterek onu övmüş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca eşi dâhil kabile büyüğüne itaatsizliği emreden hiç kimseyi dinlemeyeceğini, dinlemesi halinde zarar uğrayacağını söyleyerek hem sadakatini belirtmekte hem de övgüsünü pekiştirmektedir. Dolayısıyla haber-i kelamın burada medh-övgü anlamında kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

⁴³ İbnü's-Sikkât, Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd, 89; Dannâvî, Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd, 172.

⁴⁴ Dannâvî, Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd, 190.

4.2.4. Nedm

أَطَعْتُ الْأَمِيرَ بِصَرْمٍ سَلَمَى فَطَارُوا فِي عِضَاءِ الْيَسْتَعُورِ
سَقُونِي النَّسَاءُ ثُمَّ تَكَنَّفُونِي عُدَاةَ اللَّهِ مِنْ كَذِبٍ وَزُورِ

Selmayı bırakmamı emredenlere itaat ettim.

Sonra dikenli ağaçların arasından uçup gittiler.

Onlar bana içki içirdiler ve etrafımda dolanıp nasihat edencesine yönlendirdiler.

Hâlbuki bu Allah düşmanlarının konuştuğu her şey yalandı.⁴⁵

‘Urve’nin bu şiiri söyleme sebebine ilişkin şöyle bir kıssa aktarılmaktadır:

‘Urve Selma’yı bir baskın sırasında esir almış ve onunla evlenmiştir. Yıllar sonra Selma’nın ailesi, fidye karşılığında Selma’yı geri istemiştir. Ailesi, ‘Urve’yi ikna edebilmek için ona içki içirerek bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bu konuşmadan sonra ‘Urve, sarhoşluğun ve kendisine söylenen tatlı sözlerin etkisiyle kararı Selma’ya bırakmıştır. Selma ise ailesinin yanında kalmayı tercih etmiştir. ‘Urve ayıldığında, bu kararından derin bir pişmanlık duymuş; ancak kararından geri dönüşü mümkün olmamıştır. Söz konusu pişmanlık, ‘Urve’nin yukarıdaki şiirinde açıkça ifade edilmiştir. Şiirin ilk beytinde geçen “*Selma’yı bırakmamı emredenlere itaat ettim.*” ifadesi, bir durumu muhataba aktarmaktan öte, pişmanlık ve üzüntü duygularını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, şiirde yer alan haber-i kelamın, asıl anlamının ötesinde, nedm (pişmanlık) anlamında kullanıldığı düşünülmektedir.

4.2.5. Tahassür (üzüntü, hayıflanmak)

هُم عَيَّرُونِي أَنَّ أُمِّي غَرِيبَةٌ وَهَلْ فِي كَرِيمٍ مَاجِدٍ مَا يُعَيِّرُ
وَقَدْ عَيَّرُونِي الْمَالَ حِينَ جَمَعْتُهُ وَقَدْ عَيَّرُونِي الْفَقْرَ إِذْ أَنَا مُقْتَرٌ
وَعَيَّرَنِي قَوْمِي شَبَابِي وَلَمَّتِي مَتَى مَا يَشَاءُ رَهْطُ امْرِئٍ يَتَعَيَّرُ

*Annem yabancıdır diye ben ayıpladılar,
Şerefli olanda ayıplanacak bir şey olur mu ki?
Fakirken fakirliğimi, mal biriktirmemi,
Gençliğimi ve arkadaşlarımı ayıpladılar.
Kişinin çevresi isterse, her türlü ayıplar.*

‘Urve bu şiirinde, kavminin kendisini her durumda kınadığını, kınamak için bahane aradıklarını belirtmiştir. O ise bu durum karşısında serzenişte bulunmuş; güzel yönleri varken kişide kusur arama çabasına girilmemesi ve kınanmaması gerektiğini vurgulamıştır. ‘Urve aslında her ne kadar toplumsal adaletin olmayışına

⁴⁵ Dannâvî, Şerhu Divani ‘Urve b. el-Verd, 131.

karşı çıkmış ve eşkıyalık yapmış olsa da kavminden ayrılmamış, akraba bağına ve kabile içerisindeki saygınlığa önem atfetmiştir. Ancak kendilerine yardımcı olduğu muhtaç kimseler hariç olmak üzere kabile üyeleriyle arzu ettiği şekilde bir bağ kuramamıştır. Çünkü onlar, sürekli bir şekilde onu kınamış ve yok saymışlardır. O da bu durum karşısında üzüntüsünü bu dizeleriyle ifade etmiştir. Özellikle şiirin son cümlesi olan “*Kişinin kavmi kınamak isterse her türlü kınar.*” cümlesi 'Urve'nin bu durumdan ne denli etkilendiğini ve hayıflandığını göz önüne sermektedir. Sanki o, bu şiiriyle, ben akrabalık hukukunu önemsiyorum, ancak onlar her durumda kusur bulmaya çalışıp benden uzak duruyor demeye çalışıp üzüntüsünü ifade ediyor. Bu itibarla yukarıdaki şiirde haber cümlelerinin tahassür amacı taşıdığı söylenebilir.

4.2.6. Tehekküm (Alay etmek)

وَيَدْعُونِي كَهَلًا وَقَدْ عَشْتُ حَقْبَةً وَهْنٌ عَنِ الْأَرْوَاحِ نَحْوِي نَوَارُغٌ

*Şimdi bana yaşlı diyorlar! Ancak öyle yıllar geçirdim ki;
Eşlerini bırakıp bana meylediyordu kadınlar.⁴⁶*

'Urve'nin bu şiirinde, gençlik döneminde toplumun dikkatini üzerinde topladığı, gıpta ve hayranlıkla karşılandığı bir birey iken, yaşlılık döneminde bu durumun değişerek kendisiyle alay edilmesine dönüştüğü vurgulanmaktadır. Şair, bireysel tecrübesi üzerinden insan hayatına dair evrensel bir gerçeği dile getirmektedir: İnsan, gençlik döneminde birçok yeteneğe, güce ve dikkat çeken niteliklere sahip olabilir. Bu durum, çevresindekilerin ilgisini çeker ve hatta bazı bireylerin bu ilgi doğrultusunda ahlaki sınırları zorlayacak davranışlara yönelmelerine sebep olabilir. Ancak yaşlanma süreciyle birlikte bireyin fiziksel ve zihinsel kapasitesinde azalma meydana gelir; bu da çevresindekilerin ilgisinin azalmasına ve bireyin toplumda göz ardı edilmesine yol açar.

'Urve, bu şiiriyle insan yaşamının belirli evrelerden oluştuğunu, bireyin bazı dönemlerde güçlü ve etkileyici, diğer dönemlerde ise zayıf ve dışlanmış olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, yaşlılıkla birlikte bireyin geçmişteki meziyetlerinin unutulması sonucunda toplumun ona yönelik yaklaşımında bir acımasızlık ve alaycılık ortaya çıkabildiğini ifade etmektedir. Şiirde yer alan “*bana yaşlı diyorlar*” ifadesi, bir haber cümlesi olup alaycı bir ton (tehekküm) içerdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yukarıdaki şiirde haber cümlesinin tehekküm anlamında kullanıldığını söylemek mümkündür.

⁴⁶ Dannâvî, *Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd*, 187.

4.2.7. Tehdit

Haber-i kelamın belâği amaçlarından biri de tehdittir. Bu tarz sözlerin amacı, muhatabı yapmakta olduğu veya yapmayı düşündüğü eylemden vazgeçirmektir. ‘Urve’nin aşağıdaki şiirinde haber cümlesinin tehdit amacı taşıdığı görülmektedir.

تَمَّتْ غُرْبَتِي فَيْسُ وَإِيَّيَ لَأَحْشَىٰ إِنَّ طَحَا بِكَ مَا تَقُولُ
وَصَارَتْ دَارُنَا شَحْطًا عَلَيْكُمْ وَجُفُ السَّيْفِ كُنْتُ بِهِ تَصُولُ
عَلَيْكَ السَّلَامُ فَاسْلُمْهَا إِذَا مَا أَوَاكَ لَهُ مَبِيتٌ أَوْ مَقِيلُ
فَإِنَّ الْحَرْبَ لَوْ دَارَتْ رَحَاهَا وَفَاضَ الْعِزُّ وَاتَّعَ الْقَلِيلُ
أَخَذْتُ وَرَائِنَا بِذَنَابِ عَيْشٍ إِذَا مَا الشَّمْسُ قَامَتْ لَا تَرُولُ

*Kays gurbetimi (diyarımdan göç etmemi) istedi.
Ben ise sözlerinin (bu konunun) uzaması halinde,
Evlerimizin ve elin kolun olan kılıçların (savaşçılar)
Senden uzak kalmasından endişe ediyorum.
Sana barış ve selamet öneriyorum;
Gece ve gündüz uyku vaktinde iyi düşün.
Çünkü savaş kızışır ve şerefle öne atılacak kimseler kalmayınca,
Zayıflara-güçsüzlere uymak zorunda kalırsın ve saygınlığın gider.
Böyle bir anda güneş batmayacakmışçasına⁴⁷ doğarsa
Ardımızdan ah vah edersin.⁴⁸*

‘Abs kabilesinin büyüklerinden biri olan Kays b. Züheyr (ö. 10/632) ile ‘Urve arasında anlaşmazlık çıkınca o, ‘Urve’yi kötülemiş ve annesinin nispetinden dolayı onu kinamıştır. ‘Urve ise karşılık olarak fiili bir aksiyon almamış ancak bu şiirini söyleyerek ona bir nevi gözdağı vermiştir. Bu şiirinde o, ‘Abs kabilesinin savaşçılarının kendisi ve arkadaşları olduğunu, ayrılmaları halinde kabile adına savaşacak kimsenin kalmayacağını; kabilenin güçsüz kalacağını vurgulamış ve Kays’a akılcıca düşünmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Zira bu olumsuzluğun devam etmesi halinde kendi onuruna yakışanı yapmaktan geri durmayacağını ve sonuç olarak ayrılığın kaçınılmaz olacağını, bu ihtimalde ise Kays’ın çok pişman olacağını ifade etmiştir. Bu şiirin özellikle son iki beytinin tam anlamıyla bir tehdit niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o bu beyitlerde, ayrılması halinde, uzun günler sürecek ve kabilenin saygınlığını yerle bir edecek bir savaş dâhil olmak üzere hiçbir şekilde yardıma gelmeyeceğini, bu durumda Kays’ın çok pişman olacağını

⁴⁷ Bu ifade sıkıntılı ve zor hallere duçar olunca zamanın geçmek bilmezmiş gibi uzun hissedildiği durumlar için kullanılmaktadır. Dannâvî, *Şerhu Divani ‘Urve b. el-Verd*, 219.

⁴⁸ Dannâvî, *Şerhu Divani ‘Urve b. el-Verd*, 217.

vurgulamaktadır. Bu itibarla burada haber cümlesinin tehdit anlamında kullanılmış olduğu söylenebilir.

4.2.8. Teşvik

أَقِيمُوا بَنِي لَبْنَى صُدُورَ رِكَابِكُمْ فَكُلُّ مَنْيَا الْمَوْتِ خَيْرٌ مِنْ أَهْلٍ

فَإِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا كُلَّ هَمِّي وَلَا أُرِي حَتَّى تَرَوْا مَنِّتَ الْأُتْلِ

*Ey Lübna oğulları bineklerinizi harekete hazırlayın,
Zira savaşta her türlü ölüm açlıktan helak olmaktan daha iyidir.
Siz benim belirlediğim en üstün hedefe ulaşacak değilsiniz,
Esl ağaçlarının yeşerdiği yere⁴⁹ ulaşmadığınız sürece.*

'Urve bu şiirinde 'Abs kabilesinin bir kolu olun Beni Lübna oğullarını savaşa hazırlanmak üzere teşvik etmekte ve onlara ulaşmaları gereken hedefi göstermektedir. Öte yandan açlıktan ölmektense savaşmayı ve savaşta her türlü ölümü göze almanın gerekliliğini vurgulamaktadır. O kararlı ve hedefe odaklanan bir insan olduğundan arkadaşlarının da azimli ve tehlikeleri göze alabilen kimseler olmasını istemiş ve bu sözleriyle onları teşvik etmiştir. Bu itibarla bu şiirde, haber cümlesinin, teşvik amacıyla kullanılmış olduğunu ifade etmek mümkündür.

4.2.9. Zemm

Haber cümlesinin amaçlarından biri de sarf edilen söz ile bahsedilen kişi veya şeyin küçük düşürülmesi, alay edilmesi ve tahkir edilmesidir. 'Urve'nin de zemmetmek maksadıyla haber cümlesini kullandığı görülmektedir.

أَخَذْتُ مَعَاقِلَهَا الْبِقَاحِ لِمَجْلِسِ خَوْلَ ابْنِ أَكْثَمٍ مِنْ بَنِي أَمَّارٍ

*Süt veren develer bağlı bir şekilde tutulmakta.
Beni Enmâr kabilesinden İbn Eksem'in etrafında,*

Bu beyitte 'Urve, Benî Enmâr kabilesine mensup İbn Eksem kolunun cimriliğinden söz etmektedir. Onların sahip olduklarını kimseyle paylaşmadıklarını ve ellerindekini sürekli kendileri için sakladıklarını ifade ederek bu davranışlarını eleştirmektedir. Nitekim bu beyitten sonra gelen dizeler incelendiğinde, 'Urve'nin bu topluluğun cimriliğini vurgulamak ve onları açık bir şekilde kınamak istediği anlaşılmaktadır. Belâgat açısından değerlendirildiğinde, bu haber cümlesinin yalnızca bilgi verme amacı taşımadığı, aynı zamanda zemmetme (kınama) amacı taşıdığı da görülmektedir.

⁴⁹ Esl ağaçlarının yeşerdiği yer ile kastedilen 'Urve'nin saldırı yapmak istediği Beni kayn topraklarıdır. Dannâvî, *Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd*, 202.

Sonuç

Muhtelif dönemlerde diğer toplumlarda olduğu gibi Arap toplumunda da çeşitli sebeplerle kabilelerinden dışlanan veya mevcut sosyal düzene isyan eden bazı kimselerin, eşkıyalık ve yağmacılık faaliyetinde bulunmuş olduğu bilinmektedir. Arap örfünde ve Arap edebiyatında bu kimseler için yaygın olarak su'lûk ifadesi kullanılagelmıştır. Arap toplumunun her kesiminden olduğu gibi bu taifeden de şiir söyleyenler olmuştur. Şiirleri erken dönemden itibaren derlenip günümüze ulaşabilmiş su'lûk şairlerden biri de 'Urve b. el-Verd'tir. Bu araştırmada Câhiliye dönemi su'lûk (eşkıya-yağmacı) şairlerden 'Urve b. el-Verd'in şiirleri incelenmiş ve haber-i kelimanın belâğî anlamları tespit edilmiştir.

'Urve b. el-Verd, Câhiliye döneminde yaşamış ve su'lûk şairler arasında özgün bir yere sahip olmuştur. Onu diğer su'lûklardan ayıran en önemli özellik, eşkıyalığını bir sosyal adalet anlayışı çerçevesinde sürdürmesi ve şiirlerinde bu düşüncelerini yansıtmasıdır. Cömertliği ve fakirlere yardım etmeyi yaşam felsefesi haline getiren 'Urve, yalnızca bireysel menfaat için değil, toplumsal bir misyon doğrultusunda hareket etmiştir.

Şiirleri incelendiğinde, sadece birer edebi metin olmaktan öte, dönemin toplumsal yapısını, adaletsizliklerini ve bireyin bu düzene karşı duruşunu yansıtan önemli belgeler olduğu görülmektedir. Şiirlerinde kullandığı haber-i kelim yapıları, onun belâgat açısından güçlü bir şair olduğunu göstermektedir. Haber cümlelerini sadece bilgi aktarmak için değil, övgü, yergi, teşvik, tehdit ve nasihat gibi pek çok farklı belâgat amacıyla kullanmıştır. Bu da onun dil ve üslup ustalığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, 'Urve b. el-Verd'in şiirleri, sadece su'lûk edebiyatının değil, Arap edebiyatının da önemli bir parçasıdır. Onun şiirleri, dönemin sosyo-ekonomik yapısını anlamak ve edebi derinliğini keşfetmek açısından büyük bir öneme sahiptir.

Kaynakça/References

- Ali, Cevâd. *el-Mufasssal fi tarihi'l-'Arab kable'l-İslam*. 20 Cilt. Beyrut: Dârü's-Sâkî, 4. Basım, 2001.
- Al-Tameemi, Doaa Saad Kareem. *Su'luk Şair 'Urve B. Verd ve Şiiri (Tematik Bir İnceleme)*. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Altuncî, Muhammed. *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- 'Amâra, es-Seyyid Ahmed. *Dirase fi nusûsi'l-'asri'l-câhili tahlil ve tezavvuk*. Ahsa: Mektebetü'l-Mütenebbi, 2003.
- 'Atîk, Abdulaziz. *İlmu'l-meânî*. Beyrut: Dârü'n-Nahdeti'l-'Arabiyye li't-Tibaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', 2009.
- Bulut, Ali. *el-Belâgatü'l-müeyyessere*. İstanbul: İFAV Yayınları, 20. Basım, 2022.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd. *Tâcü'l-luga ve şihâhü'l-'arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafur 'Attar. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- Dannâvî, Sa'dî. *Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd*. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1996.
- Dayf, Şevki. *Tarihu'l-edebi'l-'arabî*. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1960.
- Demenhûri, Şehabuddin Ahmed b. Abdülmun'im. *Hilyetü'l-Lübbi'l-Mesûn bi şerhi'l-Cevheri'l-Meknûn*. thk. İlyas Kaplan. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2015.
- Ebu Naci, Mahmud Hasan. *Şu'arâü'l-'Arab el-fürsan fi'l-câhiliyyeti ve sadri'l-İslam*. Beyrut: Müessesetü 'Ulûmi'l-Kur'an, 1984.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luga*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabi, 2001.
- Göçemen, Yakup. "Eşkiya (Su'lûk) Şair 'Urve b. El-Verd'in Sosyal Adalet ve Dayanışma Anlayışı". *Nüsha* 51 (2020), 117-146. <https://doi.org/10.32330/nusha.729062>
- Hafni, Abdülhalim. *Şi'ru's-saâlik menhecühü ve hasâisuh*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyye el-'Amme li'l-Kitab, 1987.
- Haşimi, Ahmed. *Cevâhiru'l-belâga fi'l-meânî ve'l-beyan ve'l-bedi'*. thk. Yusuf es-Sumaylî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1999.
- Huleyf, Yusuf. *eş-Şu'arâü's-saâlik fi'l-'asri'l-câhili*. Kahire: Dârü'l-Maârif, 3. Basım, 1978.
- İbn Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.

- İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail. *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü's-Sikkât, Ebu Yusuf Yakup b. İshak. *Şerhu Divani 'Urve b. el-Verd*. thk. Abdülmuin el-Melûhi. Dimaşk: Vizâretü's-Sekâfeti ve'l-İrşad el-Kavmî, 1966.
- İsfahânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin. *el-Eğânî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 2008.
- Kasım, Muhammed Ahmed - Dîb, Muhyiddin. *Ûlumu'l-belâga (el-bedi' ve'l-beyan ve'l-meânî)*. Trablus: el-Müessesetü'l-Hadîse li'l-Küttâb, 2003.
- Keskin, Mustafa. *Şafîi Divanında Belâgat Uygulamaları*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2024.
- Liu Young De. "Şi'ru's-saâlîk ağrâdüh ve hasâisüh". *el-Mecelletü'd-Devliyye li-Neşri'l-Bühûsi ve'd-Dirâsât* 3/34 (2022), 359-390. <http://doi.org/10.52133/ijrsp.v3.34.12>
- Manastırlı, Mehmed Rifat. *Mecâmiu'l-edeb*. 3 Cilt. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1892.
- Ömer, Ahmed Muhtar Abdülhamid. *Mu'camü'l-lügati'l-'arabiyye el-muasara*. 4 Cilt. Riyad: Âlemü'l-Kütüb, 2008.
- Râzi, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin. *Nihâyetü'l-îcaz fi dirayeti'l-i'caz*. thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu. Beyrut: Dâru Sâdır, 2004.
- Sekkâkî, Ebu Yakup Yusuf b. Ebi Bekir b. Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-'ulûm*. Beyrut: Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1987.
- Tebri'îzi, Yahya b. Ali b. Muhammed eş-Şeybânî. *Şerhu Divani'l-Hamâse*. Beyrut: Dârü'l-Kalem, ts.
- Teftâzânî, Sa'deddîn. *Muhtasarü'l-meânî*. 2 Cilt. Karaçi: Mektebetü'l-Büşra, 2010.
- 'Urve b. el-Verd. *Divanu 'Urve b. el-Verd emiru's-saâlîk*. thk. Esmâ Ebubekir Muhammed. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Yıldırım, Kadri. "Cahiliye Dönemi Arap Edebiyatında 'Su'lûk' Şairler Hareketi". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2001), 177-209.
- Zebidî, Muhammed Murtaza el-Hüseyinî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kamûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Dârü'l-Hidâye, 2001.